

Aranyosszék, mint a történelmi Székelyföld exklávéjának magyar értékei

Vers Ramóna¹

1. Abstract

After the Trianon Peace Treaty signed in 1920, several million Hungarian nationals got stuck outside the new state borders, getting into a minority position in their own homeland.

Among others, Aranyosszék, which belonged to the historical Székelyföld, has been organic part of the present Romania since the end of World War I. Although Aranyosszék was not related to the other Szekler regions in terms of territory, it still forms a considerable pillar of the Hungarian culture outside the borders of Hungary, as a former exclave. Hungarian cultural survival in the Carpathian Basin has to face permanent challenges, no matter that since 2010 the domestic policies have allowed the Hungarian minorities to strengthen their relationship with both the kin-state and each other, and preserve their identity in various forms beyond the financial support, too.

In my research I would like to point out what Hungarian architectural and intellectual cultural values have been preserved in certain settlements of Aranyosszék in the history of the region, and how the Szekler people who stayed there can live as Hungarians in a romanianised territory.

2. A kutatás háttere, célja, módszerek

„A magyar nép méltán lehet büszke a Kárpát-medence egészéhez, egy-egy táj egészéhez kötődő több száz éves történelmi múlttal rendelkező hagyományaira, szokásaira, kultúrájára. A Kárpát-medence magyarlakta vidékein számtalan érték halmozódott fel...

Ezen értékek – melyek egyedien és egyedülállóan magyar különlegességek, azaz hungarikumok – számbavétele a mai felgyorsult globalizálódó életünkben különösen fontosá váltak. A hungarikumok olyan sajátos magyar termékek, melyeknek tulajdonságai között lényeges és kiemelkedő a magyar nemzeti jelleg, és amelyek természeti adottságainkkal, őshonos fajtáinkkal, természeti, tenyésztési hagyományainkkal összefüggésben sajátosan magyar ismérvekkel rendelkeznek.”

(Részlet, a hungarikumok védelméről szóló (77/2008. [VI.13.] országgyűlési határozatból)

Az esettanulmány egy Magyarországtól elszakított régióban, Erdélyben, azon belül Aranyos-vidék központi kistáján, azaz az aranyosszéki magyar lakosság körében tett terepi kutatómunkánk eredményein alapszik. A kutatás a magyarsággal, a magyar kultúra és a vizsgált térség művelődési életének azon oldalával foglalkozik, amely napjainkban keretet ad a magyar identitás megőrzésének, a hagyományok megélésének. A kutatás fő célkitűzése az volt, hogy feltárja a jelenben fennálló és meglévő, Aranyosszék egyes településeinek magyar vonatkozású kulturális értékeit, le-

¹ doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola

gyen az tárgyi, szellemi, építészeti, gazdasági vagy turisztikai vonatkozású, amelyekből egy érték-katasztert állítottunk össze. A kutatás kapcsolódó célja, hogy a feltárt értékeket bemutassa és be is építse az adott települések, községek, a megye, az ország (végeredményben pedig a Kárpát-medence) – nem csupán magyar – közösségi tudatába, bővítve a már meglévő lokális értékek körét. További célja, hogy dokumentálja azt, hogy mit és hogyan őriztek meg a helyiek a régió történeti fejlődése során, és hogyan tudják napjainkban magyarságukat megélni az ottmaradott széke-lyek.

A kétszer bő egy hétig tartó terepi kutatómunka (első körben kérdőíves felmérés, majd a kontroll körben interjúkészítés és résztvevő megfigyelés) 2016 őszén és 2017 tavaszán zajlott a vizsgálati területen.

A kutatásra a lakiteleki Népfőiskola Alapítvány szervezésében került sor. A korábbi évek gyűjtéseihez hasonlóan a kutatóhetek megszervezésében a Miniszterelnökség, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, és a Hungarikum Bizottság támogatásával – kiemelt projektként – került sor.

Az őszi adatfelvétel során a negyven fős kutatócsoport közel 400 kérdőívet töltetett ki a körzet tizenhat vizsgált településén élő magyar lakosságot célozva, ügyelve arra, hogy kor, nem és végzettség szerint a lehető legárnyaltabb képet kapjunk. A vizsgálat második (tavaszi) körében a kérdőíveket kitöltő adatközlők köréből választottuk ki azokat a személyeket (kiemelkedő helyismerettel bírókat, „értékőrzőket”), akik többletinformációval szolgálhattak a kutatásunk témáját illetően, így csaknem 130 mélyinterjú képezte a primer adatgyűjtés második ütemének velejét, öt hónappal később. A teljes kutatási időszak alatt összegyűjtött adatokat és információkat feldolgozva jutottunk a dolgozatban ismertetett következtetésekre, mely sok esetben szubjektív eredményeket hozott, az adatközlők egyéni véleményét tükrözve.

A kutatásba bevont tizenhat település kiválasztásánál két szempont játszott meghatározó szerepet. Az egyik, hogy a magyar nemzetiségűek száma elérje a településenkénti 50 főt, vagy legalább a minimális arányuk meghaladja a 7%-ot. További feltétel volt az olyan települések kiválasztása, amelyeken napjainkban is valamilyen jellegű szervezett magyar kulturális élet folyik. A magyarok által lakott, de a statisztikai keretszámokat el nem érő, vagy szervezett magyar kulturális élettel nem bíró településeken ugyan nem készült kérdőíves felmérés, sem mélyinterjúzás nem történt, azonban tereplátogatást tettünk ezekben a falvakban is, az innen származó ismeretekkel bővítve a kutatómunka eredményeit. Az alábbi táblázat a vizsgálatba bevont települések népességszámát mutatja a 2011-es népszámlálási adatok szerint (1. táblázat):

1. táblázat: A vizsgált települések listája

Forrás: recensamantromania.ro/rezultate-2/ alapján, saját szerkesztés (2018)

Település neve (magyarul/románul)	Lakosság (fő)	Magyar népesség száma (fő)	Magyarság aránya (%)
Aranyosrákos (<i>Vălenii de Ariceș</i>)	617	547	88,6
Bágyon (<i>Bădeni</i>)	704	467	66,3
Csegez (<i>Pietroasa</i>)	126	50	39,6
Felvinc (<i>Unirea</i>)	3414	654	19,1
Harasztos (<i>Călărași</i>)	824	618	75,0
Kercsed (<i>Stejeriș</i>)	174	139	79,8
Kövend (<i>Plăiești</i>)	620	570	91,9
Mészkő (<i>Cheia</i>)	525	129	24,5
Sinfalva (<i>Cornești</i>)	769	349	45,3
Székelyföldvár (<i>Războieni-Cetate</i>)	1286	91	7,1
Székelykocsárd (<i>Lunca Mureșului</i>)	1951	752	38,5
Szind (<i>Săndulești</i>)	611	56	9,1
Tordaszentmihály (<i>Mihai Viteazu</i>)	4129	1097	26,5
Torockó (<i>Rimetea</i>)	584	458	78,4
Torockószentgyörgy (<i>Coltești</i>)	542	536	98,8
Várfalva (<i>Moldovenești</i>)	1207	901	74,6

3. A nemzeti kultúra politikai földrajzi jelentőségéről

A nemzeti kultúra – egy lehetséges értelmezés szerint – egy rendkívül összetett rendszer, mely egy embercsoport szellemi és anyagi értékeit, szokásait, szimbólumait stb. foglalja magába, ami az identitásának az egyik legfontosabb alapját képezi, ezáltal a nemzetté válásnak egyik meghatározó tényezője is (Niedermüller P. 2000).

A magyar nemzet, általa pedig a nemzeti kultúra és intézményrendszere a trianoni békediktátum (1920) után politikai földrajzi értelemben különféle helyzetbe kerülő csoportokra bomlott. Egyik csoportosítási szempont értelmében megkülönböztethetjük a nemzet magyarországi, és a kisebbségi sorban élő magyarsággal rendelkező államokbeli helyzetet. Utóbbiakon belül különbséget tehetünk a tömbben élő, illetve a szórványban/diaszpórában élő magyarság között is (Agárdi P. 2005). A kisebbségi élethelyzet (különösen a szórvány) a kultúrára és intézményrendszerére alapvetően a nemzeti identitás megőrzését rója feladatként, a korlátozott erőforrások erre fordítódnak.

Továbbá kisebbségi helyzetben magát, a kultúra megélését is egyfajta kettősség jellemzi, hiszen sajátossága, hogy két egymásra egyidejűleg hatással levő tényező befolyása alatt áll (Lovas I. 2011), ezt fontos figyelembe venni a kutatás során. Az erdélyi magyar kultúra része a magyar nemzeti kultúrának, de ugyanakkor együttélési kultúra is, azaz a többségi román és más helyben élő kultúrákkal is folyamatos kölcsönhatásban áll.

4. A kutatás földrajzi keretei

Az elszakadt Kárpát-medencei területek közül Erdély a magyar kultúra, művelődési élet és a hagyományok őrzésének egyik legjelentősebb végvára.

A térséget mind a román, mind a magyar emlékezet szimbolikus értelemben is az adott közösség sajátjának véli, függetlenül attól, hogy az adott korszakban mely állam részét képezte, és mely nemzet tagjai alkották lakosságának többségét. Ez a hétköznapi szimbolikában is megjelenik (Torsti P. 2004), a nemzetté válások óta pedig bekerült a hivatalos politikai diskurzusokba is.

Az etnikailag vegyes jelleg, melyben dominálnak a román és a magyar lakosok, az etnikai, nyelvi, vallási és kulturális határok egy széles frontier zónáját alkotják, hasonlóan a többi határon túli magyar térséghez (Reményi P. 2013). Északnyugatról délkelet felé fokozatosan veszít a térség magyar jellegéből és erősödik a román kulturális hatás (kivéve Székelyföld), annak minden jellemzőjével (nyelv, szimbólumok, építészet, konyha, populáris kultúra, kulturális intézményrendszer stb.). A térségre – másik határon túli magyar kisebbségi területekhez hasonlóan – jellemző a kettős és többes identitások megléte, a vegyes házasságok viszonylag magas száma (Léphaft Á. 2011), és az erdélyi regionális identitás is.

Erdélyben az etnikai térszerkezet legfőbb sajátossága, hogy a magyar népesség nem az anyaországgal határos sávban koncentrálódik, hanem egy távolabb található, több mint félmillió székelyföldi tömbben, amely egyben a legnagyobb határon túli magyarlakta térség is. A kisebbségben, illetve szórványban élők aránya ennél egyedül a vajdasági magyarok között magasabb (Gyurgyík L. et al. 2010).

A 2011-es népszámlálási adatok alapján Románia teljes lakossága 19 millió fő körüli, melyből nagyságrendileg 6,5 millió főt tesz ki a tágabb értelemben vett Erdély lakossága. Ez utóbbi területen megközelítőleg 1,225 millió fő él, aki magyar nemzetiségűnek vallotta magát². Székelyföld népessége a vizsgált időszakban 810 367 fő volt a nyilvántartás szerint, amelyből 581 159 fő vallotta magát magyarnak.

A 20. század során az etnikai összetétel jelentősen megváltozott, 1910-et követően a román anyanyelvűek aránya szignifikánsan nőtt, a többieké visszaesett – ami nem zárja ki, hogy egyes kisebb csoportok létszámukat tekintve nőni tudtak.

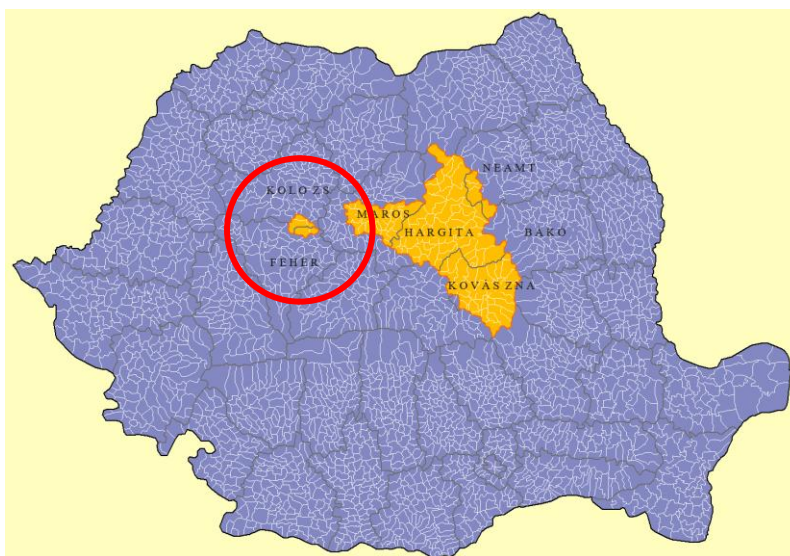
5. Aranyosszék, Aranyos-vidék

Az első világháborút megelőzően Erdély, a Magyar Királyság részét képezte, vagy önálló fejedelemségként működött a török fennhatóság alatt. A történelmi Székelyföldhöz tartozott közigazgatásilag a mai Kovászna és Hargita megyén kívül Marosszék, továbbá Aranyosszék is, – mely területileg nem függött össze a többi székely székkal, azaz exklávé volt. Aranyosszék a 13. században, V. István idején alakulhatott ki, nevét a rajta átfolyó Aranyos folyóról kapta, székhelye Felvinc volt (Szádeczky Kardoss L. 1927). Az Aranyos vízgyűjtőjében az arany-, vas- és rézércbányászat gazdaságilag olyannyira fellendítette a térséget, hogy az napjainkig érezteti hatását. Az 1876-os megyerendezés során Aranyosszék is megszűnt a többi székely székkal együtt, a településeket beolvastották a vármegyei keretbe, ez esetben Torda-Aranyos vármegyébe, ahol két (Bágyoni és

² Román Nemzeti Statisztikai Intézet (2011): <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

Felvinci), majd 1880-tól három járásba kerültek települései (Felvinci, Tordai, Torockói)³ (Elekes T. 2008). Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-as katonai összeomlását követően a Román Királyság csapatai megkezdték Erdély, majd Partium megszállását, és még az évben a román nagygűlés kimondta Erdély egyesülését Romániával, amit 1920-ban az antant hatalmak a trianoni békeszerződéssel jóváhagytak. A térségben 1918 utántól a Kárpátokon túlról érkező románok telepedtek le nagy számban.

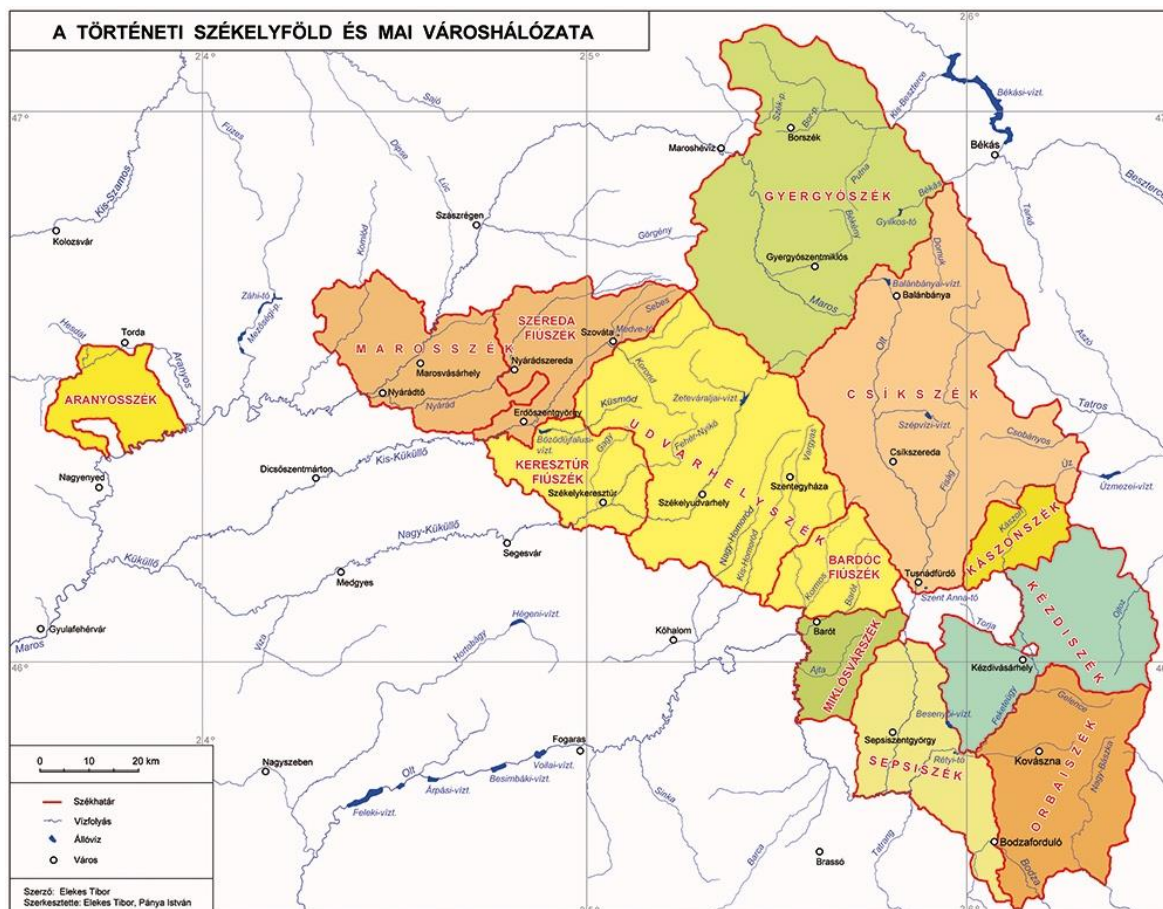
Aranyosszék határai összemosódtak a hajdani vármegyei területtel; előbb Torda majd Kolozs-Torda megyék között osztották fel, az 1950-es közigazgatási reformmal Kolozs tartomány része lett, 1952-től pedig Torda rajon javára módosultak. Székelyföldről eltérően nem került vissza e térség magyar fennhatóság alá a II. bécsi döntés következtében sem, mára pedig a régió leválni látszik a történeti Székelyföldről. Jelenleg az egykori szék települései Fehér és Kolozs megyékhez tartoznak (1-2. ábra).

1. ábra: Székelyföld és exklávéja napjainkban

Forrás: assets.change.org/photos/3/bp/nv/SdBpvnftPhAfhky-800x450-noPad.jpg?1518138436

³ Erdélyi Közigazgatási térképek – <http://elekes.adatbank.transindex.ro/terkep=177>

2. ábra: Történeti Székelyföldet ismertető térkép

Forrás: Egyed Á. (főszerk.) 2016: Székelyföld története I. kötet

Aranyosszék jellemzően, mint földrajzi fogalom jelenik meg a köztudatban, de napjainkban önálló etnográfiai régióként jobban körülhatárolható.

Aranyos-vidék, mint tájegység az Aranyos-folyó mentén terül el, ami a népi motívumokban is megjelenik, a képzőművészettől kezdve a varrottásokon át a népdalokig. Lakosságának eredete és a vidék földrajzi sajátosságai alapján négy kistájra tagolódik: *Torda és környéke* (Koppánd, Szind, Komjászeg, Tordatúr, Ajton), az előbb említett *Aranyosszék* (22 hajdani székely falu), *Torockószentgyörgy és Torockó*, illetve *Alsó-Aranyosmente* (Aranyosgyéres, Aranyosegerbegy, Aranyoslóna, Aranyosgerend, Gerendkeresztúr, Sósszentmárton, Hadrév, Detrehemtelep, Alsó- és Felsődetrehem).

6. Népeség

A régió lakosságának összetétele az elmúlt másfél évszázad alatt több alkalommal is radikálisan megváltozott. 1992-től Aranyosszék egésze folyamatosan lakosságot veszít (Varga E. Á. 2010). A vizsgált térségben a magyar etnikum a trianoni döntést követően veszíti el dominanciáját, s 2002-re fokozatosan egyharmad alá esik vissza a jelenléte. 1941 után az aranyosszéki magyarság nem-hogy gyarapodni nem tud, már reprodukálni sem tudja önmagát, így megállíthatatlanul elindul a számbeli fogyatkozás útján.

3. ábra: Aranyosszék települései Kolozsvár Tartományban 1952–1968 között

Forrás: <http://elekes.adatbank.transindex.ro/?terkep=182>

A kutatás első körében, a kérdőív kitért arra is, hogy a megkérdezettek szerint milyen más nemzetiségű lakói vannak még a településeiknek. A válaszadók több mint fele úgy nyilatkozott, hogy románok és romák is élnek a településen, több esetben azonban jelezték, hogy a két szó a helyi köztudatban sokszor egyet jelent, emiatt pontos eredményekért a népszámlálás adatait kell tüzetesebben megvizsgálni. (Műtán a jelen kutatás a szubjektív megítélésekre támaszkodik, és nem a hivatalos statisztikákra, ezért ebből a szempontból nem tartom relevánsnak a pontos adatok felüntetését.) Egy-egy adatközlő azt is említette, hogy pl. oroszok (Várfalván), németek, olaszok (Tordaszentmihályon) és ukránok (Felvincen) is élnek a településen. Felvincen továbbá a mócok jelenlétére is felhívták a figyelmünket, akik azonban egy néprajzi csoport képviselői, nem nemzetiségűek.

2002-ben Aranyos-vidék vizsgált településein még 17 799 magyar élt, a jelen kutatásban (2017) szereplő településeken belül pedig alig 7400 fő... Ezt az alacsony lélekszám-értéket a 2011-es népszámlálási adatok is alátámasztják (Román Nemzeti Statisztikai Intézet, 2011). Mégis hova tűntek a magyarok innen? Egyrészt a magyar lakosok egy része foglalkozási, vallási és nyelvi lehetőségeik (illetve azok szűk keretei) miatt asszimilálódtak. Másrészt a vidék magyar ajkú lakói nyelvi, etnikai identitásuk megőrzése (és gazdasági/megélhetési megfontolás) miatt Magyarországra költöztek, ahol a demográfiai mutatókban pozitív eredményként jelennek meg. Harmadrészt pedig a régió magyarjai szakmai szempontok miatt szétszóródtak a nagyvilágban. Sokan a román nyelvtudást kihasználva más európai országban (Spanyolország, Olaszország, Franciaország) találtak maguknak megfelelő állást, ahonnan sok esetben nem is szándékoznak hazaköltözni, hanem inkább ott alapítanak majd családot.

7. Gazdálkodás, mesterségek

A kérdőív kitért arra a kérdésre is, hogy mi a fő megélhetési forrás a településeken, melyre válaszként csaknem az adatközlők 72%-a a mezőgazdaságot, vagy az ahhoz kapcsolható elfoglaltságot jelölte meg. A válaszadók egy része „teljes munkaidőben” ténylegesen és aktívan gazdálkodik, hiszen a környező jó minőségű termőföldek ezt lehetővé teszik, és sokan pedig keresetkiegészítésként foglalkoznak növénytermesztéssel vagy állattartással összefüggésben levő tevékenységgel.

Az aranyosszéki identitást is leginkább a gazdálkodás határozza meg és befolyásolja. A növénytermesztés egyik ága, a zöldségtermesztés jellemzi főleg ezt a vidéket, azon belül is egy-egy településnek megvan a maga saját terméke, amiről nevezetes. A termesztett (többnyire) zöldségek természetesen összefüggésben vannak a földrajzi adottságokkal, ennek eredményeként a salátát, retket a lankásabb területeken (Alsó- és Felsőszentmihály, Sinfalva), mint ahogy a dísznövényeket is (Felvinc)-, a dombosabb térszíneken pedig répát (*murkot*), petrezselymet, hagymát, burgonyát (*pityókát*), uborkát, padlizsánt (*vinetát*), paradicsomot, paprikát (*gogost*), babot (*fuszulykát*) (Várfalva, Aranyosrákos, Kövend, Bágyon) termelnek. A hegyesebb vidék a szőlőtermesztésnek (fehér- és kékszőlőnek egyaránt), gyümölcstermesztésnek- (alma, körte, szilva), és az igénytelenebb növényfajtáknak kedvez: kukorica, torma, dohány, kender (Kercsed, Csegez, Mészkö). Keresetkiegészítésként terményeiket máig sokan piacra hordják, pl. Nagyenyedre, Tordára, Marossúvjárra, de van, aki Kolozsvárra és Nagyszebenbe is elviszi vásárra a portékáját (Wetzel V. et al. 2017). A gazdálkodás egy régebbi formája, a gyűjtögetés is kiemelt szerephez jut ebben a térségben; a gombát, erdei gyümölcsöket (som, áfonya, szeder) és gyógynövényeket máig sokak hasznosítják otthon, főleg a cigány családokban. Az állattartás kevésbé reprezentált itt, de fontos haszonállatként neveztek meg a juhot, tehenet, kecskét, disznót (mangalicát), baromfi (*majorságot*), illetve a lovat, melyet sok esetben a földeken is munkára fognak a mai napig.

Hagyományos kismesterséget is sokan űznek, találkoztunk kosárfonóval, asztalossal, cipésszel, molnárral, férfi- női szabóval, fazekassal, kolompkészítővel, virágkötővel, sírkőkészítővel, bútorfestővel, gyógynövénytermesztővel, csak hogy néhányat megemlítsék (Fodor A. 2017)(1-2.kép).

1-2. kép: Hagyományos mesterségek, turizmus
Forrás: saját fotók (2017)

A társadalom e vidéken jellemzően önfenntartó életformára rendezkedett be, ebből kifolyólag, a hagyományosabb mesterségek, mint az ács, kőműves, kovács vagy asztalos szinte minden településen megtalálhatóak voltak. A helyi mesterségbeli specifikumok azonban a helyi környezeti energiákra alapozva fejlődtek ki (pl. „aranyász” Sinfalván, kőfaragó Mészkőn, Csegezen vagy Torockón, vagy éppen szénégető Várfalván).

A válaszadók majdnem egyharmada jelezte, hogy a falusi turizmus is jelentősen hozzájárul a megélhetési forrásukhoz. A turisztikai potenciál ugyan elsősorban a környékbeli természeti erőforrásokban rejlik (Tordai-hasadék, tordai sóbánya, sós- és édesvízű dombvidéki tavak, a Királyerdő, a Székelykő, a Leánykő, a Kőköz stb.), de ennél sokkal többet nyújt az odalátogatóknak a sokszor érintetlen rurális környezet, vagy éppen a lenyűgöző építészeti emlékek. Turisztikai szempontból kiemelkedik a méltán híres Torockó, ahol a lakosok csupán elenyésző százaléka nem kapcsolódik valamilyen szempontból az idegenforgalomhoz (szobakiadás, vendéglők, szuvenírboltok, kürtőskalács-sütőde és pálinkakóstolók, élő néphagyományok bemutatása, illetve maga az utcaép is, mely 1996 óta védettséget élvez).

Továbbá említésre került az önkormányzat, mint települési fő foglalkoztató, és a tercier szektorban is szép számmal képviseltetik magukat (főleg a turizmusra erősítő településeken) a helyiek.

7. Gasztronómia

A helyi gasztronómia a gazdálkodáshoz hasonlóan az identitás egyik meghatározója. A vizsgált térségre jellemző étel- és italfelhozatal szinte magától értetődően a környéken megtermelt, a falu gazdaságához illeszkedő terményekből készül. A termesztett növények sorra visszaköszönnék a településeken említett helyi gasztronómiai jellegzetességekben, pl. a kövendi pityókaleves, a torockószentgyörgyi mákos „hamuzsák”, az aranyosegerbegyi káposztából készült töltött káposzta, a várfalvai hagymalekvár, vagy a kercsedí almás poronyú. Hagyományos süteménynek számít a rétes, a csöröge, a pánkó, a kalács, a rétes, a fánta és a szilvaízes puliszka is.

8. Kulturális örökség

Az aranyosszéki magyarság önazonosságtudatának mércéje az is, hogy mennyire van szervezett magyar nemzetiségi élet a településeken.

Napjainkban a kisebbségi terek művelődési élete Kárpát-medence-szerte elkeserítő képet mutat, ennek ellenére azonban vannak olyan lelkes értékőrzők, és szemléletformáló önkéntesek, akik segítenek az önazonosság megélésében regionális szinten.

A vizsgálatban részt vett településeken a magyar nemzetiségi élet szervezése általában az egyházakhoz és azon belül is elsősorban a település(eket) szolgáló egyházi személyekhez, és azok családjához kapcsolódnak. (A vizsgált települések magyarsága többnyire az unitárius vallást gyakorolja (Mészkő, Csegez, Torockó), de sokan reformátusok (Felvinc, Kercsed), és alacsonyabb számban vannak római katolikusok is, illetve egyéb, kisebb felekezetek tagjai: adventisták, nazarénusok.) Vannak települések, ahol jól működik a civil szerveződés, fellelhető több társulat, klub, szakcsoport, de ezek közül is messze kiemelkedik a Nőszövetség munkássága, mely által szervezett események szinte minden településen megjelennek. Ez ugyan esetenként csak időszakos jellegű összejöveteleket jelent, mégis nagyon fontos szerepük van a magyar közösségek összefogásában.

A kulturális örökség részét képezi – a szinte minden háztartásban fellelhető – kézimunkák gyűjteménye, melyek a jellemző motívumokat és mintákat reprezentálják (pl. torockói hímzés). Gyakoriak a hímzések (varrások) és a szőttesek is (körszőnyegek)(3–4. kép).

3–4. kép: Magyar jelképek, motívumok

Forrás: saját fotók (2017)

A következő táblázatban, települések szerinti bontásban a kérdőívek eredményeiből összeállított adattábla látható, melyben a településen élők által megjelölt művelődési szervezetek, csoportok nevei vannak feltüntetve (Sütő L. 2017).

2. táblázat: A kutatás során a helyiek által kiemelt civil szervezetek, csoportok településként

Forrás: Sütő L. (2017): Magyar népesség, magyar identitás Torockó–Aranyosszék vidékén. Antológia Kiadó, 239 p.

Aranyosrákos	Dalárda, Kugli, Nőszövetség, Aranyosszék Néptánccsoport, Vár Egyesület
Bágyon	Táncegyesület, Nőszövetség, dalárda
Csegez	Erdélyi Kárpát Egyesület helyi tevékenysége
Felvinc	Felvinci Magyar Egyesület, tánccsoport
Harasztos	Nőszövetség
Kercsed	Nőszövetség
Kövend	Gazdakör, Nőszövetség, tánccsoport, dalárda, színjátszókör
Méskő	Nőszövetség, színjátszócsoprt
Sinfalva	Nőszövetség
Székelyföldvár	Dalárda, Sportegyesület, néptánccsoport
Székelykocsárd	Dalárda, színjátszókör, Cocharda Kórus, Zúgó Néptáncegyüttes, Cserevár Egyesület, cserkészlet
Tordaszentmihály	Néptánccsoport, Szentmihályi Gazdakör, Nőszövetség, színjátszókör, Ifjúsági Egylet, Szentmihályi Vegyes Dalkör
Torockó	Nőszövetség, Kriza János Fúvószenekar, Kriza János Egyesület, Ifjúsági Egylet, Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Szilas Tánccsoport, citerazzenekar, Torockói Íjász Szer
Torockószentgyörgy	Szilas Tánccsoport, Nőszövetség, Hámor Szövetkezet, citerazzenekar, Ifjúsági Egylet, Sportegyesület
Várfalva	Tánccsoport, dalárda, Nőszövetség, Aranyosszéki Egyesület, Dávid Ferenc Unitárius Egylet

A felsorolásba nem került bele, de kiemelt szerepe van az *Együtt Isten völgyében* c. rendezvénysorozatnak is, mely az „unitárius patkó” településeit fogja össze, és unitárius hitű lakosságának szervez elsősorban egyházi programokat.

A vizsgált települések alig felében van legalább magyar nyelvű óvodai csoport vagy alsó tagozatos oktatás, ahová a szülők gyermekeiket járathatják, illetve a közelben biztosan található magyar anyanyelvi osztály a teljes alapszintű oktatás rendszerében (pl. Bágyon). Magyar nyelvű alapfokú iskolai oktatás, de még óvodai csoport sincs azonban több településen, pl. Csegez, Kercsed, Méskő, Sinfalva, Székelyföldvár. Vallási szempontból kedvezőbb a helyzet, mert minden településen van lehetőség magyar nyelven hallgatni az istentiszteletet/misést.

Nyelvhasználat terén egészen biztató a helyzet, legalábbis, ami a családokon belüli kommunikáció nyelvét illeti. A válaszadók 98%-a választja az anyanyelvét az otthonában történő kommunikálás elsősorbanú csatornájának (kivétel néhány vegyes házasság esete), kicsit több mint a válaszok feléből az derül ki, hogy az utcán és az üzletekben is használni tudják a nyelvet, míg a szabadidő/szórakozás kapcsán már kevesebben mondták el ugyanezt, a hivatalos ügyek intézésé-

nél és a munkahelyen való beszédnél pedig még kevesebb erre a lehetőségük. Külön említést érdemelnek a turizmussal összefüggésben lévő tájékoztató- és információs táblák feliratait, a műemlékeken olvasható többnyelvű szövegezők (Torda, Kolozsvár), melyek sok esetben civil- vagy politikai szervezetek, anyaországi támogatások leképeződései.

A médiafogyasztási szokásokról is kérdeztünk, melyből kiderül, hogy a legtöbben napi gyakorisággal néznek a TV-ben magyar nyelvű adásokat (magyarországi csatornákon: Duna, M1), másrészt a helyi magyar nyelvű adásokat hallgatják a rádióban (meghatározott időintervallumokban vannak adások), a fiatalabbak közül pedig gyakoribb, hogy az online felületeken követik nyomon a híreket, mind romániai, mind magyarországi témákban. Szerencsére a magyar nyelvű nyomtatott sajtónak is van még olvasóközönsége, melyek jellemzően a városokra koncentrálódnak (vidékre sokszor a rapszodikusán működő postaszolgálat miatt nem járatták a lapokat).

9. Építészeti örökségek

Építészeti szempontból is nagy a diverzitás e vidéken, talán a legérdekesebb, de mindenképpen a legimpozánsabb épületek (mint általában) szakrális jellegűek. Egyrészt a történelmi múltjuk miatt válnak értékessé, másrészt a bennük található népművészeti alkotások teszik különlegessé azokat (hímzett terítők, festett fakazetták, faragott bútorok, freskók) pl. Kercsed, Mészkö, Kövend.

A lakóházak, gazdasági épületek, néhol egész utcaképek, a malomépületek mind-mind értékes építészeti emlékei a vidéknek, Kövendén, Kercsedén Mészkon és Rákoson megőrződtek a (fedeles) faragott kiskapuk, melyek tipikusan aranyosszékiek.

A múlt emlékét őrzi a Keresztesmező, az erdélyi hadak táboroztatási helye, Mihai Viteazul halálának helyszíne, a torockószentgyörgyi vár, a felvinci vigadó épülete, az aranyosgyéresi Bethlen-kastély (Keszeg V. et al. 2017). Aranyosszék falvaiban a hidasi kőből készült síremlékek is építészeti értékek, Torockón pedig maga a temető kialakítása egyedi a sziklába vájt fülkék miatt.

Torockó egységes, polgáris jellegű, klasszicista és eklektikus stílusú fehér lakóházakkal határolt utcaképe olyannyira jelentős épített örökség, hogy 1996-ban Budapest V. kerületének önkormányzata védelem alá vette, és több mint 100 ingatlan tulajdonosa anyagi támogatásban is részesül a portájának rendbentartásáért, és az értékőrzésért (Furu Á. 2007). A piactérből emelkedik ki a 16. századi unitárius templom. A centrumban találjuk az 1930-as évek végén épült ortodox templomot is, továbbá a Duna Házat, az Alsó Piacson pedig a Néprijzi Múzeumot, és a szintén műemlék polgármesteri hivatalt. A település központi képét alakítja a Nagy Vajor is, ami egy többmedencés forráskút. A település Székelykő felőli oldalán találunk egy 18. századból fennmaradt vízimalmot is.

10. Összegzés

A települések mindegyike más-más szempontból érdekes illetve értékes, de tény, hogy együttesen a természeti kincsek és a magyar nemzeti kultúra értékei olyan vidéket alakítottak ki, melyre méltán büszke a benne élő, és a határ innenső oldaláról talán irigykedve szemlélődő magyar is.

A kutatóhetek alkalmával szerzett empirikus ismereteinkből és összegyűjtött eredményeinkből kiszűrhető tapasztalat, hogy egyik-egyik településen jellemzően jóval több a figyelemre méltó, az említésre- illetve rögzítésre érdemes „érték”, mint amit és amennyit a helybeli közösségek vagy lakosok annak ítélnék. A vidék természeti és épített környezete, a szellemi-kulturális öröksége olyannyira gazdag és sokféle, hogy valójában maguk, az ott élő polgárok sem látják teljesen tisztán és átfogóan, a kellő differenciáltsággal. Azt gondolom, hogy az ott eltöltött kutatóhe-

tek során igenis fontos feladatot kezdtünk el (szándékosan nem azt mondom, hogy teljesítettünk, hiszen a ténykedésünk során, annak utóhatásaként indul majd meg igazán az értékváltás, és értékbemutató a helyiek részéről). Azzal, hogy igyekeztünk egységes rendszerbe foglalni, feltárni és egymásnak – a többi kutatócsapatban, és a vidék szomszédos településein élőknek – bemutatni a helyi értékeket, az egységes magyar önazonosságtudatot is erősítettük, ugyanis ezek az értékek az aranyosszékieké, és a mieink is; hisz elődeink és mi magunk teremtettük, teremtjük és adjuk tovább.

Irodalomjegyzék

- AGÁRDI P. (2005): A magyar kultúra és média a XXI. század elején, PTE FEEK, Pécs.
- EGYED Á. (főszerk.) (2016): *Székelyföld története, I. kötet*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézet; Edélyi Múzeum Egyesület, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 582 p.
- ELEKES T. (2008): Aranyosszék településhálózatának és közigazgatásának változásai a XII. századtól napjainkig. In: SZABÓ V.–OROSZ Z.–NAGY R.–FAZEKAS I. (szerk.) (2008): *IV. Magyar Földrajzi Konferencia*. Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 432–439.
- FODOR A. (2017): Aranyosszék mai értékei. In: KESZEG V.–SÜTŐ L.–SÜTŐNÉ GULYÁS É. (szerk.) (2017): *Aranyosszék–Torockó Kollégium*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 247 p.
- FURU Á. (2007): A Torockó Értékvédő Program. In: CSERI M.–FÜZES E. (szerk.) (2007): *Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve 20.*, pp. 281–295.
- GYURGYÍK L.–HORVÁTH I.–KISS T. (2010): Demográfiai folyamatok, etno-kulturális és társadalmi reprodukció. In: BITSKEY B. (2010): *Határon túli magyarság a 21. században*. Hungarikumok védelméről szóló (77/2008. [VI.13.] országgyűlési határozat
- KESZEG V.–SÜTŐ L.–SÜTŐNÉ GULYÁS É. (2017): *Torockó–Aranyosszék Kollégium*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 303 p.
- LÉPHAFT Á. (2011): Szerb térnyerés a Vajdaságban. *Közép-Európa Közlemények*, 14–15. szám, pp. 109–118.
- LÉPHAFT Á.–NÉMETH Á.–REMÉNYI P. (2014): Ethnic diversity and polarization in Vojvodina. *Hungarian Geographical Bulletin*, 63(2), pp. 135–157.
- LOVAS I. (szerk.) (2011): *Vajdasági magyar kulturális stratégia 2012-2018*. MNT Közigazgatási Hivatala
- NIEDERMÜLLER P. (2000): A nacionalizmus kulturális logikája a poszt-szocializmusban. *Századvég*, 16 (2000/tavaszi), pp. 91–109.
- REMÉNYI P. (2013): A Vajdaság etnikai homogenizációja 1910 és 1931 között. *Mediterrán és Balkán Fórum* 7(2), pp. 11–18.
- ROMÁN NEMZETI STATISZTIKAI INTÉZET (2011):
<http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>
- SÜTŐ L. (2017), Magyar népesség, magyar identitás Torockó–Aranyosszék vidékén. In: KESZEG V.–SÜTŐ L.–SÜTŐNÉ GULYÁS É. (szerk.) (2017): *Torockó–Aranyosszék Kollégium*, Antológia Kiadó, Lakitelek, pp. 233–247.
- SZÁDECZKY KARDOSS L. (1927): A székely székek,
<http://mek.niif.hu/04900/04920/html/mhodonerdely0010.html>
- TORSTI, P. (2004): History Culture and Banal Nationalism in post-War Bosnia. *Southeast European Politics*, 5(2–3), pp. 142–157.

- VARGA E. Á. (2010): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között,
<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
- WETZL V.–HORVÁTH Z.–MORVA T.–VERS R.–BOSNYÁK D.–OLÁH M. (2017): Kercsed. In: KE-SZEG V.–SÜTŐ L.–SÜTŐNÉ GULYÁS É. (szerk.) (2017): *Torockó–Aranyosszék Kollégium*. Antológia Kiadó, Lakitelek, pp. 95–109.